

ЖОҒАРЫ МЕКТЕП ПЕДАГОГТАРЫНЫҢ ЭМОЦИОНАЛДЫ ИНТЕЛЛЕКТТІҢ ДАМУЫН ЗЕРТТЕУ

Аңдатпа

Эмоционалды интеллект танымдық және эмоционалды қабілеттердің байланыс нүктесін қалыптастырады, ол тұрақтылық, мотивация, эмпатия, ойлау, стрессті басқару, қарым-қатынас қабілеттіне, сонымен қатар көптеген әлеуметтік жағдайлар мен қақтығыстарда оқу және бағдарлау қабілеттерге ықпал етеді. Эмоционалды интеллект әр адамға толыққанды және бақытты өмірді жүзеге асыруға мүмкіндік беретін өте маңызды құрылым.

Мақалада қалыптастырушы эксперимент негізінде эмпирикалық зерттеу барысында эмоционалды интеллект мәселесі және оның дамуы қарастырылады. Зерттеу болжамы арнайы әзірленген бағдарлама негізінде әлеуметтік-психологиялық тренинг түрінде мақсатты оқу әсері кезінде эмоционалды интеллектті дамыту мүмкіндігі туралы болжам болды. Зерттеу таңдамасын педагогтардың тобы құрды -33 адам. Д.В. Люсиннің әдістемесін қолдана отырып, 2 өлшеу жүргізілді – тренингтік оқыту басталар алдында және тренингтен кейін. Зерттеу нәтижелері эмоционалды интеллекттің жалпы деңгейі бойынша, сондай-ақ эмоционалды интеллект шкаласы бойынша екінші өлшемде педагогтар тобында мәнді айырмашылықтарды көрсетті. Алынған нәтижелер эмоционалды интеллект бойынша білім беру бағдарламаларын және жеке және кәсіби өсу топтарына арналған бағдарламаларды әзірлеу үшін пайдаланылуы мүмкін.

***Түйін сөздер:** ЖОО оқытушысы, даму, эмоционалды интеллект, эмоцияларды түсіну, тұлға, тренинг.*

ИССЛЕДОВАНИЕ РАЗВИТИЯ ЭМОЦИОНАЛЬНОГО ИНТЕЛЛЕКТА ПЕДАГОГОВ ВЫСШЕЙ ШКОЛЫ

Аннотация

Эмоциональный интеллект формирует точку соприкосновения когнитивных и эмоциональных способностей, он способствует нашей способности к устойчивости, мотивации, эмпатии, рассуждениям, управлению стрессом, общению, а также нашей способности читать и ориентироваться во множестве социальных ситуаций и конфликтов. Эмоциональный интеллект очень значимый конструкт, который дает каждой личности возможность реализовать более полноценную и счастливую жизнь.

В статье рассматривается проблема эмоционального интеллекта и ее развитие в ходе эмпирического исследования на основе формирующего эксперимента. Гипотеза исследования заключалась в прогнозировании возможности развития эмоционального интеллекта в процессе воздействия целевого обучения в форме социально-психологического тренинга на основе специально разработанной программы. Выборку составила группа

педагогов - 33 человек. При помощи методики Д.В. Люсина, производилось 2 замера – перед началом обучения и сразу после тренинга. Результаты исследования показали значимые различия в группе педагогов на втором замере по общему уровню эмоционального интеллекта, а также по шкалам эмоционального интеллекта. Полученные результаты могут быть использованы для разработки учебных программ эмоционального интеллекта и программ групп личностного и профессионального роста.

Ключевые слова: преподаватель вуза, развитие, эмоциональный интеллект, понимание эмоций, личность, тренинг.

A.R.Algozhina¹, R.Sh. Sabirova¹, G.A. Kapasheva¹

¹Karagandy University of the name of Academician E.A. Buketov
Karaganda c., Kazakhstan

RESEARCH OF EMOTIONAL INTELLIGENCE DEVELOPMENT OF HIGHER SCHOOL TEACHERS

Abstract

Emotional intelligence forms the point of cognition of cognitive and emotional abilities, it contributes to our resilience, motivation, empathy, reasoning, stress management, communication, as well as our ability to socialize. Emotional intelligence is a very important construct that gives every person the opportunity to realize a fuller and happier life.

The article considers the problem of emotional intelligence and its development in the course of empirical research on the basis of formative experiment. The hypothesis of the study was a hypothesis about the possibility of developing emotional intelligence in the course of targeted training in the form of socio-psychological training on the basis of a specially developed program. The selection consisted of a group of teachers - 33 people. With the help of methods D.V. Lucin, produced 2 measurements - before the start of training and immediately after training. The results of the study showed significant differences in the group of teachers for the second time on the general level of emotional intelligence, as well as on the scale of emotional intelligence. The results obtained can be used to develop educational programs of emotional intelligence and programs of personal and professional growth.

Key words: university teacher, development, emotional intelligence, understanding of emotions, personality, training.

Кіріспе.

Эмоционалдылықтың дамыған деңгейі әлемде тиімді бағдарлануға және қоғамға бейімделуге ықпал етеді. Эмоционалды жүйе өмірдің негізгі реттеуші жүйелерінің бірі ретінде қарастырылады. К. Обуховскийдің айтуынша, әлемдегі жалпы бағдармен қатар эмоционалды бағыт қажет. Бұл басқа адамдардың эмоционалды жағдайларын тікелей болжай білуден және олармен эмоционалды қарым-қатынасты танудан тұрады [1]. Адамның жұмыс істеуінің оның бағдарының дәлдігіне, оның ішінде эмоционалды болуына нақты тәуелділігі бар, бұл жеке тұлғаны қалыптастыру кезеңінде ерекше маңызды. Сонымен қатар, бұл адамның айналасындағы әлеуметтік ортаға бағдарлау туралы ғана емес, сонымен қатар өзінің ішкі әлеміндегі бағдарлау туралы. Е.Л. Яковлеваның айтуынша, өз жеке басын білу-бұл өз эмоционалдық реакцияларын және болып жатқан жағдайға жеке көзқарасты көрсететін жағдайларды білуден басқа ештеңе емес [2].

Б.М. Величковскийдің пікірінше, эмпирикалық деректер аффективті және танымдық процестердің автономия идеясын растамайды, керісінше, олар «аффект пен интеллекттің жаппай өзара әрекеттесуін» көрсетеді [3]. Адамның танымдық ұйымдастырылу деңгейі неғұрлым жоғары болса, бір жағынан эмоцияларды, сезімдер мен мүдделерді, екінші жағынан қабылдау мен ойлау процестерін бөлу соғұрлым қиын болады. Екі түрлі

эволюцияның идеясы – эмоционалды және танымдық процестер үшін бөлек – «өте жалған» деп танылуы керек [4], содан кейін тәуелсіз танымдық және аффективті зерттеулердің тұрақты болуы мүмкін емес.

Эмоционалды интеллект адам психикасының динамикалық аспектісі болып табылады және жұмыс барысында тұлғалық бақыт пен әл-ауқаттан бастап кәсіби контекстте табыстың жоғарылауына дейін айтарлықтай пайда әкелетін жүріс-тұрыс ерекшеліктерін қамтиды.

Эмоционалды интеллекттің құндылығы мен пайдасы тұлғалық және кәсіби табысқа жету тұрғысынан маңызы зор. Бұл академиялық және кәсіби табысқа жетуге, қарым-қатынасты жақсартуға және қарым-қатынас дағдыларын жақсартуға көмектесетін көптеген мамандықтардағы негізгі құзыреттілік.

Көптеген интерпретацияларға тән эмоционалды интеллект анықтамаларының талдауы оның дамуының жоғары деңгейі бар адамдарда эмоцияларды (өзінің және басқа адамдардың) түсіну, эмоцияларды білдіру және оларды басқару қабілетінің айқын қабілеттерінің бар екендігін көрсетеді, бұл қарым-қатынас пен іс-әрекеттегі жоғары бейімделу мен тиімділікті анықтайды [5]. Дегенмен, бұл құбылыс әр түрлі түрде түсініледі: интеллект түрі ретінде, адамның эмоционалды сферасының құрамдас бөлігі ретінде, эмоциялар мен интеллект тоғысқандағы метапроцессивті құбылыс ретінде, когнитивті емес қабілеттердің жиынтығы ретінде, сонымен қатар танымдық қабілеттер мен жеке қасиеттердің үйлесімі ретінде.

Эмоционалды интеллект мәселесін белсенді әрі ауқымды түрде Д. Гоулман (D. Goleman), Г. Орме (G. Orme), Дж. Мейер (J.D. Mayer), П. Сэловей (P. Salovey), Д. Карузо (D. Caruso), Р. Бар-Он (R. Bar-On), Дж. Сайарочи (J.V. Ciarrochi), Д. Слайтер (D. Sluiter), Р. Робертс (R. Roberts), Дж. Мэттьюс (G. Matthews), М. Зайднер (M. Zeidner), П. Лопес (P. Lopes), Р. Стернберг (R. Sternberg), Дж. Блок (J. Block), М. Кетс де Врис сияқты шетелдік ғалымдар зерттеген.

Қазіргі уақытта посткеңестік кеңістікте эмоционалды интеллектті зерттеу Д.В. Люсин, Э.Л. Носенко, Н.В. Коврига, О.И. Власова, С.П. Деревянко, М.А. Манойлова, Г.В. Юсупова, А.С. Петровская және тағы басқа авторлармен жүргізілуде.

Д.В. Люсин және оның әріптестері эмоционалды интеллект құрылымын екі жақты сипатқа ие және бір жағынан танымдық қабілеттермен, екінші жағынан тұлғалық ерекшеліктерімен байланысты құрылым ретінде ұсынды. Эмоцияларды түсіну және басқару қабілеті олардың эмоцияларына және басқа адамдардың эмоцияларына да бағытталуы мүмкін.

Эмоционалды интеллектті түсінудің басым құрылымы Мейер мен Саловэйдың төрт деңгейлі иерархиялық моделі, ол эмоционалды интеллектті танымдық күрделілік деңгейінде өсетін төрт кең тармаққа бөледі. Ең қарапайым дағды - бұл эмоционалды сигналдарды дәл тану, бұл эмоционалды ақпаратты ойлауға біріктіруге және эмоционалды тәжірибенің табиғаты туралы білім жинауға мүмкіндік береді. Осылайша, түсіну жеке мақсаттарға жету үшін эмоционалды жағдайларды қалай өзгерту керектігі туралы стратегиялық ойлауды ақпараттандырады [6].

Эмоциялық интеллекттің танымал болуы Д. Гоулманның «Эмоционалды интеллект» кітабынан басталады [7]. Гоулман мен оның ізбасарлары эмоционалды интеллектті зерттеулер мен мемлекеттік саясаттың ұранына айналдырды. Эмоционалды интеллектке популистік көзқарастарды жақтаушылар бұл өмірдің көптеген салаларында табысқа жетудің «кілті» екенін дәлелдеді. Эмоционалды интеллектті өлшеу үшін ұсынылған әртүрлі әдістер әзірленді. Психологиялық агенттіктер бизнес пен білім беруде эмоционалды интеллектті дамыту мақсатымен пайда болды. 1998 жылдан қазіргі уақытқа дейін оны өлшеудің жаңа әдістерін енгізумен бірге эмоционалды интеллект тұжырымдамасын жетілдірудің көптеген нұсқалары ұсынылды, осы тақырып бойынша бірінші рецензияланған ғылыми мақалалар пайда болады.

Бұл саладағы зерттеулер эмоционалды интеллект туралы танымал идеялардың болуымен, оны өлшеуге ғылыми парадигмадан алшақ тәсілдермен қиындайды. Қазіргі уақытта Дж. Мейердің пікірінше, әдебиетте «екі» эмоционалды интеллект бар. Олардың бірі, «танымал» эмоционалды интеллект әртүрлі тәсілдермен анықталады, тез игеріледі және өмірдегі

сәттіліктің ең жақсы болжаушысы ретінде қызмет етеді, және «басқа» эмоционалды интеллект, бұл - ғылыми құбылыс.

XX - XXI ғасырларда батыс тарихында Дж. Мейер бес кезеңді анықтайды:

1) 1900 – 1969 жылдар – эмоциялар мен интеллект туралы зерттеулер салыстырмалы түрде бөлінді;

2) 1970 – 1989 жылдар – зерттеушілердің назарында танымдық және интеллектуалдық үдерістердің өзара ықпалы болды;

3) 1990 – 1993 жылдар – эмоционалды интеллект психологиялық зерттеу пәні ретінде анықталды;

4) 1994 – 1997 жылдары – эмоционалды интеллект танымал болды;

5) 1998 жылдан бастап қазіргі уақытқа дейін – құбылыстың мәнін түсіндіру [8].

Бүгінгі таңда кәсіби маңызды қасиеттердің эмоционалды интеллектпен байланысы моделі шеңберінде эмоционалды интеллектті дамыту мүмкіндігін негіздейтін қатаң эмпирикалық зерттеулердің өзекті қажеттілігі туындайды.

Зерттеу әдіснамасы. Диагностикалық өлшеу үшін Д.В.Люсин әзірлеген «Эмоциялық интеллект» сауалнамасы пайдаланылды. Зерттеу Қарағанды қаласының жоғары рейтингтік жоғары оқу орны – Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды университетінің базасында жүргізілді. Эмоциялық интеллект деңгейін өлшеу 2 рет жүргізілді: бастапқы және соңғы кезеңде. Эксперименттік процедураны жүзеге асыру үшін педагогтар тобы құрылды. Эксперименттік топ 33 адамнан құралды. Оның құрамында 25 әйел, 8 ер адам, орташа жасы - 32 жас. Педагогтар жалпы ұзақтығы 6 ай болатын эмоционалды интеллектті дамытуға арналған тренингтер цикліне қатысты. Тренинг аптасына 3 рет 3 сағаттан, орта есеппен бір жарым айлық үзіліспен өткізілетін тренинг сабақтары форматында өткізілді, бұл қатысушыларға үйренгендерін күнделікті өмірде қолдануға мүмкіндік берді. Сондай-ақ тренингтер арасындағы аралықта әрбір қатысушыға жеке консультациялар жүргізілді.

Қалыптастыру экспериментінен кейін қайталама диагностикасы жүргізілді. Алынған мәліметтер бастапқы нәтижелермен салыстырылды, математикалық статистика әдістерін қолдану арқылы өңделді. Статистикалық өңдеу үшін Стьюденттің параметрикалық t-критерий қолданылды.

Зерттеу нәтижелері және қорытынды. Д.В.Люсиннің «Эмоционалды интеллект» әдістемесі бойынша эксперименттік топ педагогтарына тренингке дейін келесі көрсеткіштер белгіленді.

Зерттеу нәтижесінде «Басқа адамдардың эмоцияларын түсіну» шкаласы бойынша педагогтардың 24%-інде басқа адамдардың эмоциясын түсіну деңгейі төмен екені анықталды. Бұл тұлғаларда басқа адамның қандай сезімдер мен эмоцияларды бастан кешіретінін түсіну өте қиын екенін көрсетеді. Қарым-қатынаста олар әңгімелесушіге эмпатия көрсетуде қиналады. Педагогтарының 40%-і басқа адамдардың эмоцияларын түсінудің орташа деңгейін көрсетті. Бұл оқытушылардың басқалардың эмоцияларын түсіну міндетін жеңуде табысты болуымен көрінеді. Шкала бойынша жоғары деңгейі педагогтардың 36% - нде анықталған. Бұл педагогтар үшін әңгімелесушінің эмоциясы мен сезімін тану және түсіну қиын емес. Олар сыртқы көріністерге (мимика, ым-ишара) негізделген бейтаныс адамды түсінуге қабілетті.

«Басқа адамдардың эмоцияларын басқару» шкаласы бойынша педагогтарының көпшілігі басқа адамдардың эмоцияларын бақылаудың орташа деңгейін анықтады. Бұл педагогтар адамдардың эмоцияларын басқара алады және басқалардың эмоционалды күйлеріне әсер етудің қарқындылығын басқара алады. Басқа адамдардың эмоцияларын бақылаудың жоғары деңгейін педагогтарының 30%-і көрсетті. Яғни, бұл тұлғалар қарым-қатынас процесінде басқа адамдарда белгілі бір эмоцияларды тудыру мүмкіндігін мақсатты бағытта пайдаланады. Олар жақсы эмоционалды манипуляторлар болып келеді. Басқа адамдардың эмоцияларын бақылаудың төмен деңгейі педагогтарының 24%-нде анықталды. Бұл тұлғалар басқа адамдардың эмоцияларын басқаруда қиындықтарға тап болады. Олардың басқа адамдардың эмоционалды күйлеріне әсер ету қабілеті нашар дамыған.

«Өз эмоцияларын түсіну» шкаласы бойынша педагогтардың көпшілігі өздерінің эмоцияларын түсінудің орташа деңгейін көрсетті. Оқытушылар өз эмоцияларын танып, дұрыс анықтайды деп айтуға болады. Төмен деңгейді педагогтарының 36%-і көрсетті. Бұл олардың эмоциялары мен сезімдерін жақсы түсінбейтінін білдіреді. Олар өздерінің эмоционалдық күйлерінің себептерін білмейді және оларды сипаттай алмайды. Өз эмоцияларын түсінудің жоғары деңгейі педагогтардың 21%-нде анықталды. Яғни, бұл тұлғалар қандай эмоцияларды бастан кешіретінін біледі, олардың себептерін түсінеді және эмоцияларын сипаттай алады.

Көптеген педагогтар «Өз эмоцияларын басқару» шкаласы бойынша өздерінің эмоцияларын басқарудың төмен деңгейін анықтады (таңдаманың 46%). Бұл педагогтардың эмоцияларын басқару қабілеті жеткіліксіз дамығанын көрсетеді. Олар қалаған эмоцияларды ояту және сақтау қажеттілігін сезінбейді. Осы оқытушыларға жағымсыз эмоцияларын бақылау қиынға соғады. Педагогтардың 40% - і өздерінің эмоцияларын басқарудың орташа деңгейін көрсетеді. Бұл тұлғалар өздерінің эмоцияларын басқару қажеттілігін сезінеді, олар қалаған эмоцияларды сақтауға тырысады. Өз эмоцияларын басқарудың жоғары деңгейі педагогтардың 14% інде анықталды. Бұл оқытушылар өздерінің эмоцияларын оң және теріс басқара алады деп айтуға болады.

«Экспрессияны басқару» шкаласы бойынша педагогтарының көпшілігінің өз пікірін бақылаудың орташа деңгейі бар. Бұл оқытушылардың мәнерлілігін жақсы бақылай алатынын көрсетеді. Жағдайға қандай эмоциялар сәйкес келетінін түсінеді. Олардың мәнерлілігін бақылаудың төмен деңгейі зерттелушілердің 30%-де анықталды. Бұл тұлғалар өздерінің эмоцияларын бақылауды жоғалтқан жағдайларда қиынға соғады. Жүріс-тұрыс импульсивті болады, ал сөйлеу өте серпінді және эмоционалды түрде ашық түсті болады. Өздерінің эмоционалдық күйлерін басқаруда қиындықтар туындайды. Педагогтарының 12%-і экспрессияны басқарудың жоғары деңгейін көрсетеді. Өзінің эмоционалдық күйлері мен сезімдерін басқарудың жақсы дамыған қабілеті туралы айтуға болады. Жоғары деңгейде тұлғалар әртүрлі жағдайларда және кез келген жағдайда өздерінің эмоционалдық күйлерін басқарады.

Эксперименттік зерттеу жобасының негізгі болжамы эмоционалдық интеллект деңгейінің жоғарылауы осы құрылымның анықталған әрбір құрамдас бөліктерінің дамуына кәсіби маңызды қасиеттер үлгісі негізінде мақсатты оқыту әсерін ұйымдастыру арқылы мүмкін болады деген болжам болды. Бұл болжамды тексеру мақсатында қалыптастырушы эксперимент ұйымдастырылып, педагогикалық іс-әрекетпен айналысатын тұлғалардың эмоционалды интеллектісін дамытуға бағытталған әлеуметтік-психологиялық тренинг бағдарламасы арнайы әзірленіп жүзеге асырылды.

Эмоционалды интеллектті дамыту бойынша оқыту бағдарламасының мазмұнын шағын лекциялар, рөлдік ойындар, топтық талқылаулар, жұптық жұмыс, эмоционалды интеллектке кіретін компоненттерді арттыратын жаттығулар құрды.

Бағдарламаға қатысушылар тестілеу әдістемесінен 2 рет өтті: эксперименттің бірінші кезеңінде – бірінші оқу блогының алдында және, оқу бағдарламасының әсер ету тиімділігі мен алынған өзгерістердің перспективасын бағалау үшін төртінші оқу блогының соңында.

Тренинг жаттығуларының әрқайсысы эмоционалды интеллекттің құрамдас бөліктерінің бірін дамытуға бағытталған, психологиялық тренингтің әр блогында эмоционалды интеллекттің кем дегенде екі компонентін дамытуға бағытталған жаттығулар бар. Осы бағдарламада іске асырылған әдістерді іріктеу жалпы және когнитивті психология саласындағы қазіргі заманғы зерттеулер, эмоционалды интеллекттің қазіргі теориялық және эмпирикалық зерттеулері, психологиядағы жеке тұлға және іс-әрекет субъектісі ретінде адам қасиеттерінің бірлігі мен өзара байланысы туралы субъективті-белсенділік және жүйелік тәсілдердің ережелері, әлеуметтік-психологиялық оқытуды ұйымдастырудың әдістемелік аспектілері негізінде жүзеге асырылды.

Тренингтік әсердің тиімділігін тексеру бірнеше кезеңде жүргізілді. Бірінші кезеңде эксперимент тобына қатысушылардың эмоционалды интеллектінің бастапқы көрсеткіштері

салыстырылды. Екінші кезеңде тренингтен кейін субъектілердің эмоционалды интеллектінің көрсеткіштері салыстырылды.

Келесі кезекте Д.В. Люсиннің «Эмоционалды интеллект» әдістемесі бойынша, педагогтарға тренингтен кейін зерттеу нәтижелерінің келесі көрсеткіштер белгіленді.

«Басқа адамдардың эмоцияларын түсіну» шкаласы бойынша бастапқы көрсеткіштерге қарағанда педагогтардың 10%-ін басқа адамдардың эмоциясын түсінудің төменгі деңгейін көрсетті. Бұл шкала бойынша педагогтарының 42%-і басқа адамдардың эмоцияларын түсінудің орташа деңгейін көрсетті. Басқа адамдардың эмоцияларын түсінудің жоғары деңгейі педагогтарының 48% -нде анықталған. Яғни эмоционалды интеллектті дамыту бойынша оқыту бағдарламасынан өткен педагогтарының «Басқа адамдардың эмоцияларын түсіну» шкаласы бойынша эмоционалды деңгейінің көрсеткіштері көтерілгені туралы айтуға болады. Сөйтіп, бұл сыналушылардың басқалардың эмоцияларын түсіну, тыңдай білу, басқа адамдармен қарым-қатынас кезінде эмоцияларды анықтау, эмоциялардың басқа сезімдермен (түспен, тактильді сезіммен, температураны қабылдау) байланысын анықтай алу, сезімдер мен олардың салдарын түсіну (эмоционалды болжау) сияқты дағдылары жоғарланғанын білдіреді.

«Басқа адамдардың эмоцияларын басқару» шкаласы бойынша бастапқы көрсеткіштерге қарағанда педагогтарының 51%-і көпшілігі басқа адамдардың эмоцияларын бақылаудың орташа деңгейін анықтады. Басқа адамдардың эмоцияларын бақылаудың жоғары деңгейін педагогтарының 39%-і көрсетті. Басқа адамдардың эмоцияларын бақылаудың төмен деңгейі педагогтарының 10%-нде анықталды. Яғни, эмоционалды интеллектті дамыту бойынша оқыту бағдарламасынан өткен педагогтарының «Басқа адамдардың эмоцияларын басқару» шкаласы бойынша эмоционалды деңгейлерінің көрсеткіштері көтерілгенін көрсетті. Сөйтіп, педагогтардың эмоцияларды реттеу, мақсатқа жету үшін өзінің және басқалардың эмоцияларын ояту және бағыттау, басқа адамның эмоцияларының қарқындылығына саналы түрде әсер ету, басқалардың эмоцияларының қарқындылығын төмендету, «позитивті» эмоциялардың қарқындылығын арттыру сияқты дағдылары жоғарланғанын білдіреді.

«Өз эмоцияларын түсіну» шкаласы бойынша педагогтардың 45%-і өздерінің эмоцияларын түсінудің орташа деңгейін көрсетті. Төмен деңгейді педагогтарының 10%-і көрсетті. Өз эмоцияларын түсінудің жоғары деңгейі педагогтардың 45%-нде анықталды. Яғни, бұл тұлғалар өз эмоцияларын (мимика, ым-ишара, поза, мінез-құлық, дауыс арқылы) тану, эмоцияларды дәл жеткізу, әрбір эмоцияның қайнар көзін түсіну, эмоциялардың анықтығын, анықтау сияқты дағдылары жоғарланғанын білдіреді. Сөйтіп, эмоционалды интеллектті дамыту бойынша оқыту бағдарламасынан өткен педагогтарының «Өз эмоцияларын түсіну» шкаласы бойынша эмоционалды деңгейінің көрсеткіштері көтерілгені туралы айтуға болады.

«Өз эмоцияларын басқару» шкаласы бойынша педагогтардың 24%-і төмен деңгейін анықтады. Педагогтардың 46%-і өздерінің эмоцияларын басқарудың орташа деңгейін көрсетеді. Өз эмоцияларын басқарудың жоғары деңгейі педагогтардың 30% інде анықталды. Яғни, педагогтардың эмоцияларды реттеу, жағымды және жағымсыз эмоцияларға ашық болу, эмоцияларды саналы түрде тарту немесе олардың ақпараттылығы немесе пайдалылығын бағалауға байланысты олардан алшақтау, оларды басқару дағдылары жоғарланғанын білдіреді. Сөйтіп, эмоционалды интеллектті дамыту бойынша оқыту бағдарламасынан өткен педагогтарының «Өз эмоцияларын басқару» шкаласы бойынша эмоционалды деңгейінің көрсеткіштері көтерілгені туралы айтуға болады

«Экспрессияны басқару» шкаласы бойынша педагогтарының көпшілігінің өз пікірін бақылаудың орташа деңгейі бар. Бұл оқытушылардың мәнерлілігін жақсы бақылай алатынын көрсетеді. Жағдайға қандай эмоциялар сәйкес келетінін түсінеді. Олардың мәнерлілігін бақылаудың төмен деңгейі зерттелушілердің 24%-де анықталды. Педагогтарының 25%-і экспрессияны басқарудың жоғары деңгейін көрсетеді. Яғни, өзінің эмоционалды күйлері мен сезімдерін басқарудың жақсы дамыған қабілетінің әр түрлі жағдайларда және кез келген жағдайда өздерінің эмоционалды күйлерін басқару дағдылары жоғарланғанын көруге болады. Сөйтіп, эмоционалды интеллектті дамыту бойынша оқыту бағдарламасынан өткен

педагогтарының «Экспрессияны басқару» шкаласы бойынша эмоционалды деңгейінің көрсеткіштері көтерілгені туралы айтуға болады

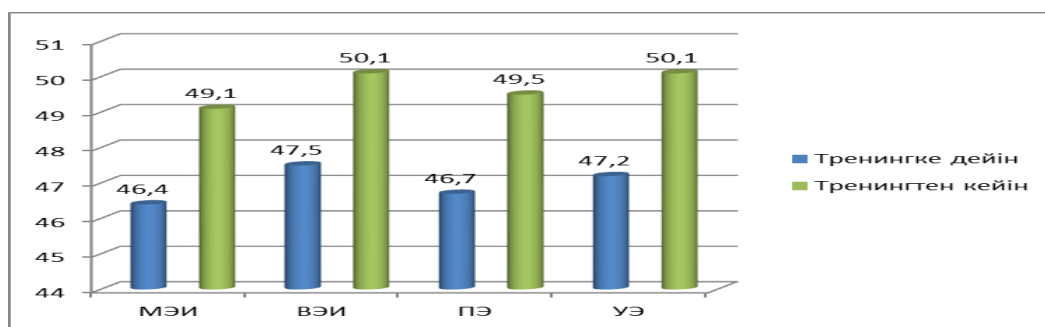
Келесі кезекте, алынған нәтижелерді Стюденттің параметрикалық t-критерий бойынша статистикалық айырмашылықтар анықталды. Есептеу көрсеткіштері 1-кестеде берілген.

Кесте 1

Педагогтарының тренингке дейін және тренингтен кейін алынған эмоционалды интеллект деңгейінің көрсеткіштерінің салыстырмалы нәтижелері

	ТЭИ	ІЭИ	ЭТ	ЭБ	t-мәні.	p	F-қат.	p
Тренингке дейін	46,4	47,5	46,7	47,2	2,30192	0,025722	1,546253	0,292607
Тренингтен кейін	49,1	50,1	49,5	50,1	3,30142	0,021532	1,669813	0,243516

Көрнекті түрде статистикалық айырмашылықтардың есептеу көрсеткіштері 1-суретте берілген.

Сурет 1. Эмоционалды интеллекттің есептеу көрсеткіштері

Сонымен, зерттеу нәтижелерін талдау педагогтардың эмоционалды интеллектті дамытуға бағытталған әлеуметтік-психологиялық тренингтерді өткізгеннен кейін барлық шкалалар бойынша көрсеткіштерде мәнді айырмашылықтар анықталды, бұл эмоционалды интеллекттің төрт компонентінің әрқайсысына мақсатты әсер ету педагогтың эмоционалды деңгейінің жалпы деңгейін жоғарылатудың тиімді құралы болып табылатынын білдіреді.

Сонымен, педагогтардың тренингке авторлық тренинг бағдарламасынан өтуіне дейін және одан кейінгі зерттеу нәтижелерін салыстыру әзірленген оқыту бағдарламасының тиімділігі туралы қорытынды жасауға мүмкіндік берді. Авторлық тренинг бағдарламасы педагогикалық іс-әрекетпен айналысатын тұлғалардың эмоционалды интеллектісін дамытуға бағытталған және эмоционалды интеллекттің төрт компонентінің әрқайсысына мақсатты әсер ету педагогтың эмоционалды деңгейінің жалпы деңгейін арттырудың тиімді құралы болып табылады сияқты тұжырымға негізделген.

Нәтижелі педагогикалық іс-әрекет тек кәсіби және коммуникативті шеберлікке ғана емес, сонымен қатар педагогтың эмоционалды күйлерін түсіну және анықтау қабілетіне, оларды басқару қабілетіне, яғни эмоционалды интеллекттің даму деңгейіне байланысты. Жоғары эмоционалды интеллектісі бар адам жағымсыз сезімдерді тануға және өршудің алдын алу үшін тиісті түрде әрекет етуге жеткілікті өзін-өзі тануға ие. Басқарылмайтын және дұрыс түсінілмеген эмоциялар стресс, мазасыздық және депрессия сияқты психикалық денсаулықтың басқа мәселелеріне деген осалдығымызды күшейте алады. Эмоционалды интеллект, адамның қиын жағдайда қолданудың құнды құралы болып табылады, ол көшбасшылық қабілеті мен командалық жұмыстың тиімділігін ғана емес, сонымен бірге жеке тұрақтылықты да арттыруға мүмкіндік береді.

Пайдаланылган әдебиеттер тізімі:

1. Andreeva_ I. N. Emocionalnii intellekt kak fenomen sovremennoi psihologii. _ Novopolock_ PGU_ 2011. _ 388 s.
2. Joseph D.L., D.A. Newman. Emotional intelligence: An integrative meta-analysis and cascading model. Journal of Applied Psychology 95: 54–78.
3. Klimakova_ M. V. Svyaz komponentov emocionalnogo intellekta i tipa mejlichnostnogo obscheniya v rannei yunosti. _ M._ GBOU VPO MGPPU_ 2016. _ 147 s.
4. Kuteeva_ V. P. Emocionalnii intellekt kak osnova uspehnosti v professionalnoi deyatel'nosti // Otechestvennaya i zarubejnaya pedagogika. _ 2012. _ № 3. _ S. 59_65.
5. Lyusin_ D. V. Sovremennye predstavleniya ob emocionalnom intellekte. Socialnii intellekt_ Teoriya_ izmerenie_ issledovaniya. _ M._ Institut psihologii RAN_ 2004. _ 174. s.
6. Roberts_ R.D. Emocionalnii intellekt_ problemi teorii_ izmereniya i primeneniya na praktike / R.D. Roberts_ Dj. Mettyus_ M. Zaidner_ 64 D.V. Lyusin // Psihologiya_ Jurnal Visshei Shkoli Ekonomiki. _ 2017. _ T. 1. _ № 4. _ S. 3_24.
7. Goulman_ D. Emocionalnii intellekt. _ M._ AST_ 2010. _ 487 s.
8. Meier_ Dj. Emocionalnii intellekt / Dj. Meier_ P. Selovei_ D. Karuzo. _ M._ In_t psihologii RAN_ 2010. _ 146 s.